

अध्याय:11

सावित्री बाई फुले

प्रश्नाः उत्तराणि च

प्रश्न 1.

एकपदेन उत्तरत

- (क) कीदृशीनां कुरीतीनां सावित्री मुखरं विरोधम् अकरोत्?
- (ख) के कृपात् जलोद्धरणम् अवारयन्?
- (ग) का स्वदृढनिश्चयात् न विचलति?
- (घ) विधवानां शिरोमुण्डनस्य निराकरणाय सा कैः मिलिता?
- (ङ) सा कासां कृते प्रदेशस्य प्रथमं विद्यालयम् आरभत?

उत्तराणि :

- (क) सामाजिककुरीतीनाम्।
- (ख) उच्चवर्गीयाः।
- (ग) सावित्रीबाईफुले।
- (घ) नापितैः।
- (ङ) कन्यानां कृते।

प्रश्न 2.

पूर्णवाक्येन उत्तरत -

- (क) किं किं सहमाना सावित्रीबाई स्वदृढनिश्चयात् न विचलति?

उत्तरम् :

मार्गे कश्चित् तस्याः उपरि धूलिं कश्चित् च प्रस्तरखण्डान् क्षिपति। परं सर्वमिदं सहमाना सावित्रीबाई स्वदृढनिश्चयात् न विचलति।

- (ख) सावित्रीबाईफुलेमहोदयायाः पित्रोः नाम किमासीत्?

उत्तरम् :

सावित्रीबाईफुले महोदयायाः मातुः नाम लक्ष्मीबाई पितुश्च नाम खंडोजी आसीत्।

(ग) विवाहानन्तरमपि सावित्र्याः मनसि अध्ययनाभिलाषा कथम् उत्साहं प्राप्तवती?

उत्तरम् :

यतोहि सावित्र्याः पतिः स्त्रीशिक्षायाः प्रबलः समर्थकः आसीत्। अतः तस्याः मनसि अध्ययनाभिलाषा उत्साहं प्राप्तवती।

(घ) जलं पातुं निवार्यमाणाः नार्यः सा कुत्र नीतवती किञ्चाकथयत्?

उत्तरम् :

जलं पातुं निवार्यमाणाः नार्यः सा निजगृहं नीतवती। तडागं दर्शयित्वा च सा अकथयत् यत् “यथेष्टं जलं नयत/सार्वजनिकोऽयं तडागः। अस्मात् जलग्रहणे नास्ति जातिबन्धनम्।”

(ङ) कासां संस्थानां स्थापनायां फुलेदम्पत्योः अवदानं महत्त्वपूर्णम्?

उत्तरम् :

‘महिला सेवामण्डल’, ‘शिशुहत्या प्रतिबन्धकगृह’ इत्यादीनां संस्थानां स्थापनायां फुलेदम्पत्योः अवदानं महत्त्वपूर्णम् अस्ति।

(च) सत्यशोधकमण्डलस्य उद्देश्यं किमासीत्?

उत्तरम् :

सत्यशोधकमण्डलस्य उद्देश्यम् उत्पीडितानां समुदायानां स्वाधिकारान् प्रति जागरणम् आसीत्।

(छ) तस्याः द्वयोः काव्यसङ्कलनयोः नामनी के?

उत्तरम् :

तस्याः ‘काव्यफुले’ ‘सुबोधरत्नाकर’ चेति काव्यद्वयमस्ति।

प्रश्न 3.

रेखांकितपदानि अधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

(क) सावित्रीबाई, कन्याभिः सविनोदम् आलपन्ती अध्यापने संलग्ना भवति स्म।

(ख) सा महाराष्ट्रस्य प्रथमा महिला शिक्षिका आसीत्।

(ग) सा स्वपतिना सह कन्यानां कृते प्रदेशस्य प्रथमं विद्यालयम् आरभत।

(घ) तया मनुष्याणां समानतायाः स्वतन्त्रतायाश्च पक्षः सर्वदा समर्थितः।

(ङ) साहित्यरचनया अपि सावित्री महीयते।

उत्तरम् :

प्रश्ननिर्माणम्

- (क) सावित्रीबाई काभिः सविनोदम् आलपन्ती अध्यापने संलग्ना भवति स्म?
(ख) सा कस्य प्रथमा महिला शिक्षिका आसीत्?
(ग) सा स्वपतिना सह कासां कृते प्रदेशस्य प्रथमं विद्यालयम् आरभत?
(घ) तया केषां समानतायाः स्वतन्त्रतायाश्च पक्षः सर्वदा समर्थितः?
(ङ) साहित्यरचनया अपि का महीयते?

प्रश्न 4.

यथानिर्देशमुत्तरत

- (क) इदं चित्रं पाठशालायाः वर्तते-अत्र 'वर्तते' इति क्रियापदस्य कर्तृपदं किम्?

उत्तरम् :

चित्रम्।

- (ख) तस्याः स्वकीयम् अध्ययनमपि सहैव प्रचलति-अस्मिन् वाक्ये विशेष्यपदं किम्?

उत्तरम् :

अध्ययनम्।

- (ग) अपि यूयमिमां महिलां जानीथ-अस्मिन् वाक्ये 'यूयम्' इति पदं केभ्यः प्रयुक्तम्?

उत्तरम् :

छात्रेभ्यः/अस्मभ्यम्।

- (घ) सा ताः स्त्रियः निजगृहं नीतवती-अस्मिन् वाक्ये 'सा' इति सर्वनामपदं कस्यै प्रयुक्तम्?

उत्तरम् :

सावित्री।

- (ङ) शीर्णवस्त्रावृताः तथाकथिताः निम्नजातीयाः काश्चित् नार्यः जलं पातुं याचन्ते स्म-अत्र 'नार्यः' इति पदस्य विशेषणपदानि कति सन्ति, कानि च इति लिखत?

उत्तरम् :

चत्वारि विशेषणपदानि सन्ति-शीर्णवस्त्रावृताः, तथाकथिताः, निम्नजातीयाः, काश्चित्।।

प्रश्न 5.

अधोलिखितानां पदानि आधृत्य वाक्यानि रचयत।

उत्तरम् :

- (क) स्वकीयम्-सः स्वकीयं गृहं दर्शयति।
- (ख) सविनोदम्-रमेशः सविनोदं वार्ता करोति।
- (ग) सक्रिया-रमा तदा गृहकार्ये सक्रिया आसीत्।
- (घ) प्रदेशस्य-अस्य प्रदेशस्य जनाः प्रसन्नाः सन्ति।
- (ङ) मुखरम्-सावित्री तस्य मुखरं विरोधं कृतवती।
- (च) सर्वथा-सा दीनानां सर्वथा सेवामकरोत्।

प्रश्न 6.

(अ) अधोलिखितानि पदानि आधृत्य वाक्यानि रचयत।

उत्तरम् :

- (क) उपरि - वृक्षस्य उपरि कपोताः सन्ति।
- (ख) आदानम् - सः नित्यम् धनस्य आदानं करोति।
- (ग) परकीयम् - इदं धनं परकीयम् अस्ति।
- (घ) विषमता - अधुना समाजे विषमता दृश्यते।
- (ङ) व्यक्तिगतम् - इदं मम व्यक्तिगतं कार्यमस्ति।
- (च) आरोहः - धावकः पर्वते आरोहति।

(आ) अधोलिखितपदानां समानार्थकपदानि पाठात् चित्वा लिखत
(मार्गे, अविरतम्, अध्यापने, अवदानम्, यथेष्टम्, मनसि)

उत्तरम् :

- (क) शिक्षणे - अध्यापने
- (ख) पथि - मार्गे
- (ग) हृदये - मनसि
- (घ) इच्छानुसारम् - यथेष्टम्
- (ङ) योगदानम् - अवदानम्
- (च) निरन्तरम् - अविरतम्।

प्रश्न 7.

(अ) अधोलिखितानां पदानां लिङ्गं, विभक्तिं, वचनं च लिखत।

उत्तरम् :

पदानि	लिङ्गम्	विभक्तिः	वचनम्
(क) धूलिम्	स्त्रीलिङ्गम्	द्वितीया	एकवचनम्
(ख) नाम्नि	नपुंसकलिङ्गम्	सप्तमी	एकवचनम्
(ग) अपरः	पुल्लिङ्गम्	प्रथमा	एकवचनम्
(घ) कन्यानाम्	स्त्रीलिङ्गम्	षष्ठी	बहुवचनम्
(ङ) सहभागिताम्	स्त्रीलिङ्गम्	द्वितीया	एकवचनम्
(च) नापितैः	पुल्लिङ्गम्	तृतीया	बहुवचनम्

(आ) उदाहरणमनस्य निर्देशानुसारं लकारपरिवर्तनं कुरुत -
यथा - सा शिक्षिका सा शिक्षिका आसीत्।
अस्ति। (लङ्लकारः)

उत्तरम् :

(क) सा अध्यापने संलग्ना भवति। (लङ्लकारः)	सा अध्यापने संलग्ना भविष्यति।
(ख) सः त्रयोदशवर्षकल्पः अस्ति। (लङ्लकारः)	सः त्रयोदशवर्षकल्पः आसीत्।
(ग) महिलाः तडागात् जलं नयन्ति। (लोट्लकारः)	महिलाः तडागात् जलम् नयन्तु।
(घ) वयं प्रतिदिनं पाठं पठामः। (विधिलिङ्)	वयं प्रतिदिनं पाठम् पठेम।
(ङ) यूयं किं विद्यालयं गच्छथ? (लृट्लकारः)	यूयं किं विद्यालयम् गमिष्यथ।
(च) ते बालकाः विद्यालयात् गृहं गच्छन्ति।	ते बालकाः विद्यालयात् गृहम् अगच्छन्।

महत्त्वपूर्णाः प्रश्नाः उत्तराणि च

प्रश्न 1.

अधोलिखितप्रश्नानाम् उत्तराणि प्रदत्त विकल्पेभ्यः चित्वा लिखत -

(i) 'सावित्री बाई फले' कस्य प्रथमा महिला शिक्षिका आसीत्?

(अ) राजस्थानस्य

(ब) महाराष्ट्रस्य

(स) मध्यप्रदेशस्य

(द) उत्तरप्रदेशस्य

उत्तर :

(ब) महाराष्ट्रस्य

(ii) सावित्र्याः जन्म कदा अभवत्?

(अ) 03-01-1857 ई. वर्षे

(ब) 03-01-1937 तमे वर्षे

(स) 03-01-1868 तमे वर्षे

(द) 03-01-1831 तमे वर्षे

उत्तर :

(द) 03-01-1831 तमे वर्षे

(iii) सावित्र्याः मातुः किन्नाम आसीत्?

(अ) लक्ष्मीबाई

(ब) शारदा

(स) सुजाता

(द) कमलाबाई

उत्तर :

(अ) लक्ष्मीबाई

(iv) सावित्री कन्यानां कृते प्रदेशस्य प्रथम विद्यालयम् कुत्र आरभत?

(अ) इलाहाबादनगरे

(ब) प्रयागनगरे

(स) पुणेनगरे

(द) भोपालनगरे

उत्तर :

(स) पुणेनगरे

(v) सावित्र्याः पितुः नाम किम् आसीत्?

(अ) रामोजी

(ब) खंडोजी

(स) शिवाजी

(द) महोजी

उत्तर :

(ब) खंडोजी

(vi) ज्योतिबा फुले महोदयः कस्य प्रबलः समर्थकः आसीत्?

(अ) बालविवाहस्य

(ब) प्रौढशिक्षायाः

(स) मुगलशासकस्य

(द) स्त्रीशिक्षायाः

उत्तर :

(द) स्त्रीशिक्षायाः

(vii) 'साहित्यरचनया अपि सावित्री महीयते'-अत्र अव्ययपदं किम्?

(अ) अपि

(ब) साहित्य

(स) सावित्री

(द) महीयते

उत्तर :

(अ) अपि

(viii) यथेष्ट जलं नयत'-रेखातिपदस्य सन्धिच्छेदं किं भवति?

(अ) यत् + इष्टम्

(ब) यदा + इष्टम्

(स) यथा + इष्टम्

(द) यथे + अष्टम्

उत्तर :

(स) यथा + इष्टम्

प्रश्न 2.

अधोलिखितवाक्येषु कोष्ठकात् उचितपदं चित्वा रिक्तस्थानानि पूरयत -

1. सामान्या पाठशाला नास्ति। (अयम्, इयम्, इदम्)
2. सा अध्यापने संलग्ना (भवति, भवसि, भवन्ति)
3. यूयमिमां महिला जानीथ? (एव, खलु, अपि)
4. तया विद्यालयः प्रारब्धः। (अपरः, अपरम्, अपरा)
5. नापिताः अस्यां रूढी सहभागिताम्। (अत्यजत्, अत्यजन, अत्यज)
6. काश्चित् जलं पातुं याचन्ते स्म। (नार्यः, नारी, नारीम्)
7. सा स्त्रियः निजगृहं नीतवति। (ते, ताः, तान्)
8. सावित्री महाराष्ट्रस्य महिला शिक्षिका आसीत्। (प्रथमा, प्रथमः, प्रथमम्)

उत्तराणि :

1. इयम्
2. भवति
3. अपि
4. अपरः
5. अत्यजन्
6. नार्यः
7. ताः
8. प्रथमा।

अतिलघूत्तरात्मकप्रश्नाः

प्रश्न 1.

एकपदेन प्रश्नान् उत्तरत -

- (क) सावित्री बाई फुले कस्य प्रदेशस्य प्रथमा महिला शिक्षिका आसीत्?
- (ख) सावित्री बाई फुले केन सह परिणीता?
- (ग) ज्योतिबा-फुले कस्या प्रबलः समर्थकः आसीत्?
- (घ) सार्वजनिकतडागात् जलग्रहणे किं नास्ति?
- (ङ) सावित्री कया अपि महीयते?

उत्तराणि :

- (क) महाराष्ट्रस्य
- (ख) ज्योतिबा फुले-महोदयेन
- (ग) स्त्रीशिक्षायाः
- (घ) जातिबन्धनम्
- (ङ) साहित्यरचनया।

लघूत्तरात्मकप्रश्नाः

प्रश्न 1.

पूर्णवाक्येन प्रश्नान् उत्तरत -

- (क) सावित्री कदा कुत्र च अजायत?

उत्तरम् :

सावित्री जनवरी मासस्य तृतीये दिवसे 1831 तमे ख्रिस्ताब्दे (03-01-1831) महाराष्ट्रस्य नायगांव-नाम्नि स्थाने अजायत।

- (ख) सावित्री साग्रहम् कस्याः अपि अध्ययनं कृतवती?

उत्तरम् :

सावित्री साग्रहम् आङ्ग्लभाषायाः अपि अध्ययनं कृतवती?

- (ग) सावित्री कासां मुखरं विरोधम् अकरोत्?

उत्तरम् :

सावित्री सामाजिककुरीतीनां मुखरं विरोधम् अकरोत्।

(घ) सावित्र्या कस्याः पक्षः सर्वदा सर्वथा समर्थितः?

उत्तरम् :

सावित्र्या मनुष्याणां समानतायाः स्वतन्त्रतायाश्च पक्षः सर्वदा सर्वथा समर्थितः।

(ङ) सावित्री अनेकाः संस्थाः केन सञ्चालितवती?

उत्तरम्-

सावित्री अनेकाः संस्थाः प्रशासनकौशलेन सञ्चालितवती।

प्रश्न 2.

रेखाङ्कितपदानि अधिकृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत -

1. इयम् महाराष्ट्रस्य प्रथमा कन्यापाठशाला अस्ति।
2. एका शिक्षिका गृहात् पुस्तकानि आदाय चलति।
3. मार्गे तस्याः उपरि कश्चित् प्रस्तरखण्डान् क्षिपति।
4. परं सा स्वदृढनिश्चयात् न विचलति।
5. सा कन्याभिः सह आलपन्ती अध्यापने संलग्ना भवति।
6. महाराष्ट्रस्य नायगांव-नाम्नि स्थाने सावित्री अजायत।
7. नववर्षदैशीया सा ज्योतिबा फुले महोदयेन सह परिणीता।
8. सः स्त्रीशिक्षायाः प्रबलः समर्थकः आसीत्।
9. सावित्र्याः मनसि अध्ययनाभिलाषा उत्सं प्राप्तवती।
10. पुणे नगरे सावित्री कन्यानां कृते प्रदेशस्य प्रथम विद्यालयम् आरभत।

उत्तरम् :

प्रश्ननिर्माणम् -

1. इयम् कस्य प्रथमा कन्यापाठशाला अस्ति?
2. एका शिक्षिका गृहात् कानि आदाय चलति?
3. मार्गे तस्याः उपरि कश्चित् कान् क्षिपति?
4. परं सा कस्मात् न विचलति?
5. सा काभिः सह आलपन्ती अध्यापने संलग्ना भवति?
6. महाराष्ट्रस्य कस्मिन् स्थाने सावित्री अजायत?
7. नववर्षदैशीया सा केन सह परिणीता?
8. सः कस्याः प्रबलः समर्थकः आसीत्?

9. सावित्र्याः मनसि का उत्सं प्राप्तवती?

10. कुत्र सावित्री कन्यानां कृते प्रदेशस्य प्रथमं विद्यालयम् आरभत?

प्रश्न 3.

अधोलिखितशब्दानाम् अर्थैः सह समुचितमेलनं कुरुत -

अर्थाः -

1. आदाय - योगदानम्
2. अभिहिती - पठितव्यम्
3. नापितः - विशिष्यते
4. रूढी - गृहीत्वा
5. निकषा - विवाहिता
6. महीयते - परम्परायाम्
7. निधनम् - कथिती
8. अध्येतव्यम् - मृत्युम्
9. परिणीता - समीपम्
10. अवदानम् - केशकर्तकः

उत्तरम् :

शब्दाः - अर्थाः

1. आदाय - गृहीत्वा
2. अभिहिती - कथितौ
3. नापितः - केशकर्तकः
4. रूढौ - परम्परायाम्
5. निकषा - समीपम्
6. महीयते - विशिष्यते
7. निधनम् - मृत्युम्
8. अध्येतव्यम् - पठितव्यम्
9. परिणीता - विवाहिता
10. अवदानम् - योगदानम्।